

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Остапенко Тетяна Анатоліївна

УДК 347.998.85:342.922 (477)

**УЧАСТЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ
УКРАЇНИ ПРЕДСТАВНИКІВ САМОВРЯДНИХ ПРОФЕСІЙ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Запоріжжя – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Запорізькому національному університеті
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор

Мельник Роман Сергійович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри адміністративного права;

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Лук'янець Дмитро Миколайович,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри державно-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент

Прокопенко Віктор Валерійович,

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри морського та митного права.

Захист відбудеться «25» листопада 2015 року о «10⁰⁰» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 17.051.07 Запорізького національного університету за адресою: 69600, м. Запоріжжя, пр. Леніна, 74, корп. 5, кім. 202-б.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66-а, корп. 2, кім. 101).

Автореферат розісланий «23» жовтня 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П. С. Лютіков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах розвитку громадянського суспільства і переходу його інститутів до таких умов управління, за яких реалізується принцип саморегуляції, з'являється все більше самоврядних професій, представники яких здійснюють свою професійну діяльність на засадах незалежності, самостійності та самоврядності. Реалізуючи свої права та обов'язки, представники самоврядних професій можуть виступати суб'єктами різних видів адміністративних правовідносин, участь у яких обумовлена особливістю їх адміністративно-правового статусу, яка полягає в тому, що представники таких професій не належать до державно-владних суб'єктів, однак законодавством на них покладається виконання окремих публічно-владних повноважень.

Як суб'єкти адміністративних правовідносин, представники самоврядних професій можуть бути учасниками адміністративного судочинства. Участь представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, у свою чергу, має характерні особливості, які впливають не лише на їхній власний адміністративно-процесуальний статус, але й на права та інтереси інших учасників цього судочинства. Таким чином, важливим є повне та всебічне правове регулювання правовідносин, що виникають в означеній сфері, відповідно до вимог сучасних реалій.

Необхідно відзначити, що в діяльності представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві існує багато невирішених питань: зокрема, на законодавчому рівні відсутнє поняття «самоврядна професія», а діяльність представників таких професій в адміністративному судочинстві регламентується нормами Кодексу адміністративного судочинства України недостатньою мірою. Окремі законодавчі акти, на підставі яких представники самоврядних професій реалізують професійні права та обов'язки, не враховують специфіки участі таких осіб в адміністративному судочинстві. У зв'язку із цим існує необхідність комплексного дослідження участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, що в перспективі надасть можливість розробити конкретні пропозиції з удосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять роботи В. Б. Авер'янова, Н. В. Александрової, В. М. Бевзенка, Ю. П. Битяка, А. Л. Борка, В. В. Галунька, В. М. Гаращука, Т. О. Гуржія, М. В. Димитрова, Є. В. Додіна, В. В. Долежана, А. І. Єлістратова, Д. В. Кіреєва, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, І. М. Компанійця, О. В. Кузьменко, Р. О. Куйбіди, В. І. Курила, Є. В. Курінного, Д. М. Лук'янця, П. С. Лютікова, Р. С. Мельника, К. О. Меркулова, О. М. Пасенюка, Ю. С. Педька, В. Г. Перепелюка, Ю. Є. Полянського, Д. В. Приймаченка, В. В. Прокопенка, А. В. Руденка, О. П. Рябченко, М. Ф. Стахурського, М. М. Тищенко, В. І. Шишкіна, О. М. Якуби та ін. Однак більшість питань, пов'язаних із правовою регламентацією участі представників самоврядних професій в

адміністративному судочинстві, не розроблені, відповідно, залишилися невирішеними проблеми теоретичного, організаційного і правового характеру.

Таким чином, необхідність удосконалення законодавчого забезпечення участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, недосконалість правового регулювання в даній галузі обумовлюють актуальність і вказують на необхідність комплексного дослідження проблем участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в рамках планів наукових досліджень Запорізького національного університету на 2011-2014 роки, комплексного наукового проекту «Дослідження основних напрямків реформування законодавства України в контексті глобалізаційних процесів» (номер державної реєстрації 0111U008532). Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2011 року № 942, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011-2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року № 14-10.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертації полягає в тому, щоб на основі аналізу існуючих наукових підходів, а також чинного законодавства України і практики його реалізації визначити сутність та особливості участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві та запропонувати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Для досягнення вказаної мети в дисертації поставлено й вирішено такі основні *задачі*:

- визначити поняття представників самоврядних професій;
- сформулювати поняття адміністративних правовідносин за участю представників самоврядних професій та охарактеризувати їх структуру;
- встановити значення категорій «рішення представників самоврядних професій», «дії представників самоврядних професій» та «бездіяльність представників самоврядних професій»;
- виявити місце представників самоврядних професій у системі суб'єктів публічної адміністрації;
- визначити поняття адміністративно-процесуального статусу представника самоврядної професії та його адміністративно-процесуальної правосуб'єктності;
- розкрити завдання та підстави участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві;
- узагальнити особливості форм участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві та визначити її види;
- охарактеризувати особливості участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві в різних процесуальних формах;

- визначити поняття представницької функції представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві та охарактеризувати її;
- виявити основні прогалини та недоліки правового регулювання участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві та запропонувати напрями вдосконалення відповідного законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві.

Предметом дослідження є участь в адміністративному судочинстві України представників самоврядних професій.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження виступають як загальнонаукові, так і спеціальні методи, застосування яких обумовлюється системним підходом, що дасть можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми. Під час вирішення поставлених завдань застосовувались такі спеціальні методи дослідження: гносеологічний метод, порівняльно-правовий метод, аналітичний метод, структурно-функціональний метод, індуктивний метод.

Гносеологічний метод дослідження використано для визначення поняття представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, поняття адміністративних правовідносин за їх участю, а також поняття їхніх рішень, дій та бездіяльності (розділ 1). Порівняльно-правовий метод покладено в основу аналізу законодавства у досліджуваній сфері в Україні, а також компаративного аналізу відповідних норм вітчизняного та європейського права (підрозділ 2.1). Аналітичний метод дав змогу встановити необхідність удосконалення правового регулювання участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві (підрозділ 2.3). За допомогою структурно-функціонального аналізу визначено відповідність нормативно-правових актів у сфері участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві реальним суспільним відносинам у цій галузі (підрозділи 2.2, 3.1). Використання індуктивного методу, сукупності отриманих та розглянутих даних дає змогу підтвердити висновок про необхідність удосконалення деяких положень законодавства у сфері регулювання участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, зокрема Кодексу адміністративного судочинства України, що сприятиме підвищенню ефективності їх участі в цьому виді судочинства (розділ 3).

Нормативну основу дослідження склали Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, а також проекти нормативних актів, що визначають правові засади участі в адміністративному судочинстві України представників самоврядних професій; законодавство зарубіжних країн, досвід яких щодо правового регулювання участі в адміністративному судочинстві представників самоврядних професій може бути впроваджений в Україні.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнення практики діяльності представників самоврядних професій, довідкові видання, статистичні матеріали та судова практика.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є одним із перших у вітчизняній науці адміністративного права комплексних досліджень участі в адміністративному судочинстві України представників самоврядних професій. У результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення і висновки, запропоновані особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

- надано авторське визначення категорії представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві як фізичних осіб певних професій, які можуть самостійно вирішувати питання внутрішнього управління, мають адміністративну та спеціальну професійну правосуб'єктність, надають публічні послуги, не перебуваючи на державній службі, не обіймаючи посад в органах місцевого самоврядування, й можуть брати участь в адміністративному судочинстві;

- крім представників самоврядних професій, суб'єктами адміністративних правовідносин і учасниками адміністративного процесу також запропоновано визнати органи (організації) представників самоврядних професій;

- запропоновано поширити юрисдикцію адміністративних судів на спори, що виникають із приводу рішень, дій або бездіяльності невіддільних суб'єктів, що надають публічні послуги (зокрема, представників самоврядних професій), та ввести поняття «суб'єкт публічної адміністрації» у ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України, визначивши його як державний орган або орган місцевого самоврядування, їх посадову особу, фізичну або юридичну особу публічного права, на яких покладається виконання суспільно-державних обов'язків, надання публічних послуг та реалізація інших публічно-правових повноважень;

- сформульовано поняття адміністративно-процесуального статусу представника самоврядної професії та його адміністративно-процесуальної правосуб'єктності, особливість яких полягає в тому, що представник самоврядної професії не перебуває у владному підпорядкуванні, характеризується незалежністю та самостійністю, але у визначених законодавством умовах зобов'язаний вступати у публічні правовідносини, зокрема, щодо сприяння розгляду адміністративних справ у судах, користуючись при цьому рівними процесуальними правами з іншими учасниками процесу;

удосконалено:

- поняття адміністративних правовідносин за участю представників самоврядних професій, які запропоновано розглядати як вид адміністративних правовідносин, в яких представники самоврядних професій беруть участь разом з іншими суб'єктами – самоврядними організаціями, органами державної влади та місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами – з метою реалізації своїх адміністративних прав та виконання адміністративних обов'язків, що виникають у сфері професійної діяльності (внутрішньоадміністративні правовідносини), у зв'язку із реалізацією своїх функцій в адміністративному судочинстві або пов'язані із застосуванням

заходів адміністративного примусу до представників цих професій державними органами, що здійснюють контроль за їх діяльністю, або самоврядними організаціями (зовнішньоадміністративні правовідносини);

– класифікацію суб'єктів адміністративних правовідносин за участю представників самоврядних професій, яких запропоновано поділити на чотири групи: 1) представники самоврядних професій; 2) органи самоврядування в межах відповідної самоврядної професії (самоврядні організації); 3) органи державної влади, місцевого самоврядування та інші державно-владні суб'єкти, їх посадові особи; 4) фізичні та юридичні особи, які не є суб'єктами державно-владних повноважень;

– характеристику системи прав та обов'язків, що становлять зміст адміністративних правовідносин за участю представників самоврядних професій, особливість яких визначається підставою залучення їх до розгляду адміністративної справи та формою участі в адміністративному судочинстві;

– класифікацію видів рішень та дій (підготовчі, робочі та основні), а також бездіяльності (правомірна та неправомірна) представників самоврядних професій;

– розуміння завдань участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, якими є: 1) сприяння (допомога) у встановленні істини у справі шляхом реалізації своїх професійних функцій – оцінки майна, проведення експертизи тощо; 2) представництво інтересів фізичних або юридичних осіб в адміністративному судочинстві та надання інших видів правової допомоги; 3) захист власних професійних прав та інтересів, а також убезпечення від неправомірного втручання органів державної влади чи місцевого самоврядування або інших суб'єктів у свою професійну діяльність; 4) відстоювання власної правової позиції у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними або юридичними особами, які оскаржують рішення, дії або бездіяльність представника самоврядної професії в адміністративному суді;

– визначення представницької функції представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві як системи прав, обов'язків та повноважень адвоката (договірне представництво) або іншого представника самоврядної професії (законне представництво), які здійснюються ними в інтересах та від імені особи, яку вони представляють, з метою забезпечення професійного судового захисту її прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах у межах, визначених договором, довіреністю, статутом або іншим документом, який підтверджує право на здійснення цих функцій;

дістали подальшого розвитку:

– узагальнення підстав участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, які запропоновано класифікувати за такими критеріями: 1) джерело закріплення: підстави, що визначені в Кодексі адміністративного судочинства України, та ті, що містяться в спеціальних законах, які регламентують особливості професійної діяльності представника відповідної самоврядної професії; 2) правові наслідки: підстави, що створюють право, та ті, що створюють зобов'язання участі представника самоврядної

професії в адміністративному судочинстві; 3) форма участі представника самоврядної професії в адміністративному судочинстві: підстави самостійного звернення до адміністративного суду з позовом та ті, на основі яких представник самоврядної професії може (або зобов'язаний) вступити у вже розпочатий адміністративний процес;

– пропозиції щодо усунення законодавчих прогалин у сфері регулювання участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, зокрема: 1) у ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України змінити формулювання категорії адміністративного позову, визначивши його як звернення суб'єктів публічно-правових відносин до адміністративного суду з метою захисту своїх прав, свобод та інтересів або, у передбачених законом випадках, публічних інтересів, відновлення порушеного права або отримання компенсації за його порушення; 2) в окремій статті Кодексу адміністративного судочинства України визначити особливості провадження в адміністративних справах про оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єктів публічних повноважень, які не є владними суб'єктами (зокрема, і представників самоврядних професій), передбачивши більш скорочені, порівняно із загальним порядком, строки апеляційного оскарження (до 5 днів), а також визнати рішення суду апеляційної інстанції остаточним.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого дослідження та вдосконалення участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві;

– *правотворчості* – у процесі внесення змін і доповнень до нормативних актів, які регламентують участь представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві;

– *правозастосуванні* – для підвищення ефективності застосування законодавства у сфері регулювання участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві (акт впровадження Вищого адміністративного суду України від 02.09.2015);

– *навчальному процесі* – під час підготовки підручників та навчальних посібників із дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес» та інших дисциплін адміністративно-правового й адміністративно-процесуального характеру; матеріали дослідження використовуються у проведенні занять із зазначених дисциплін у Запорізькому національному університеті та Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (акт впровадження юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 03.09.2015).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно з використанням останніх досягнень теоретиків юридичної науки та практиків юриспруденції у сфері адміністративного права. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на особистих теоретичних та практичних дослідженнях автора. У співавторстві здобувачем підготовлено науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. У

дисертаційній роботі не використовувались ідеї та розробки, які належать співавторам.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційної роботи були оприлюднені на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Теорія і практика сучасного права» (м. Херсон, 2010 р.), «Сучасний стан та перспективи розвитку української правової системи» (м. Львів, 2011 р.), «Напрями вдосконалення правового регулювання суспільних відносин» (м. Київ, 2011 р.), «Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративного права» (м. Київ, 2011 р.), «Реформування правоохоронної системи України» (м. Київ, 2014 р.), «Харківський національний університет внутрішніх справ в системі підготовки кадрів України» (м. Харків, 2014 р.), «Єдність і диференціація трудового права та права соціального забезпечення» (м. Харків, 2014 р.), «Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України» (м. Харків, 2015 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 6 наукових статтях, опублікованих у виданнях, що визнані як фахові з юридичних дисциплін, зокрема в одному зарубіжному науковому виданні, а також у 8 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та науково-практичному коментарі Кодексу адміністративного судочинства України

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 222 сторінки. Список використаних джерел налічує 206 найменувань і займає 22 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок із науковими планами та програмами, мета і задачі, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкривається наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів і публікації.

Розділ 1 «Представники самоврядних професій у системі суб'єктів публічної адміністрації» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та види представників самоврядних професій»* обґрунтовано, що під представниками самоврядних професій слід розуміти фізичних осіб певних професій, які можуть самостійно вирішувати питання внутрішнього управління, мають адміністративну та спеціальну професійну правосуб'єктність, надають публічні послуги, не перебувають на публічній службі.

На основі аналізу наукових джерел, нормативно-правових актів зроблено висновок, що до представників самоврядних професій слід віднести аудиторів, адвокатів, третейські суди (суддів), нотаріусів, оцінювачів, експертів, арбітражних керуючих, незалежних посередників, членів трудового арбітражу,

митних брокерів, осіб, які здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку.

У підрозділі 1.2 *«Представники самоврядних професій як учасники адміністративно-правових відносин»* обґрунтовано, що представники самоврядних професій можуть вступати у правовідносини з органами державної влади та місцевого самоврядування (відносини публічного управління та відносини з приводу застосування адміністративних санкцій у разі порушення норм законодавства та ін.); з фізичними та юридичними особами (відносини з надання послуг, відносини представництва тощо); між собою та з органами (організаціями) представників самоврядних професій (відносини взаємодії).

Встановлено, що адміністративно-правові відносини за участю представників самоврядних професій можуть виникати між різними суб'єктами, їх зміст становить ціла система прав та обов'язків. Це свідчить про те, що представники самоврядних професій, по-перше, мають спеціальний адміністративно-правовий статус, який визначається спеціальною адміністративною правосуб'єктністю, по-друге, набувають публічно-владних повноважень у порядку делегування від органів державної влади та місцевого самоврядування.

У підрозділі 1.3 *«Рішення, дії, бездіяльність представників самоврядних професій»* аргументовано, що дія представника самоврядної професії – це активна, вольова, інтелектуально осмислена форма поведінки представника самоврядної професії, яка реалізується в процесі виконання ним своїх професійних функцій, виражається в системі послідовних операцій, вчинків тощо, що здійснюються у межах повноважень та у порядку, визначених законодавством, та створює відповідні правові наслідки для себе та інших суб'єктів правовідносин.

Доведено, що рішення представника самоврядної професії – це зафіксований у документованій або недокументованій (усній) формі кінцевий або поточний результат професійної діяльності представника самоврядної професії або окремої його дії, який носить осмислений інтелектуально-вольовий характер, закріплює способи подальших дій, оцінку окремих фактів та результати такої оцінки тощо, тягне за собою відповідні правові наслідки для суб'єктів, щодо яких вони прийняті або яким вони адресовані.

Встановлено, що бездіяльність представника самоврядної професії – це пасивна вольова, інтелектуально осмислена форма поведінки представника самоврядної професії, яка виражається у відсутності дій, вчинків та інших форм активності у професійній сфері і має місце лише у випадках, коли це дозволено або не заборонено законодавством чи договором про надання професійних послуг.

Розділ 2 «Представники самоврядних професій як учасники адміністративного судочинства» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Адміністративний процесуальний статус представників самоврядних професій»* обґрунтовується, що правовий статус представників самоврядних професій визначається такими факторами: 1) місцем серед інших

суб'єктів права; 2) «межами відання» суб'єкта, тобто сферою суспільних відносин; 3) колом завдань, покладених на них (загальний напрям діяльності і мета існування такої професії); 4) управлінськими функціями, покладеними на представників самоврядних професій щодо предмета відання; 5) сукупністю обов'язків і прав представників самоврядних професій, тобто мірою їхньої можливої поведінки під час виконання своїх функцій (права), а також мірою їхньої належної поведінки (обов'язки).

Доведено, що структуру адміністративно-процесуального статусу представників самоврядних професій становить така система елементів: 1) підстави та задачі вступу (залучення) та участі в адміністративному судочинстві; 2) процесуальні права та обов'язки при розгляді адміністративної справи; 3) підстави та наслідки відводу представників самоврядних професій від участі в розгляді адміністративної справи; 4) процесуальні гарантії та принципи участі в адміністративному судочинстві; 5) відповідальність представників самоврядних професій за невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків у межах адміністративного судочинства.

У підрозділі 2.2 «Підстави участі в адміністративному судочинстві України представників самоврядних професій» встановлено, що до адміністративного суду можуть бути оскаржені дії, рішення або бездіяльність представників самоврядних професій, у разі якщо: 1) представником самоврядної професії, який видав такі рішення, виконав дії або допустив бездіяльність, є нотаріус (ч. 4 п. 8 постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 року № 8); 2) рішення, дії або бездіяльність стосуються доступу до публічної інформації (ч. 2 п. 7 Кодексу адміністративного судочинства України); 3) наявний звіт про оцінку майна винесений оцінювачем у виконавчому провадженні і затверджений керівником Державної виконавчої служби; 4) суб'єктом оскарження є орган державної влади, місцевого самоврядування або інший суб'єкт владних повноважень.

У підрозділі 2.3 «Форми та особливості участі в адміністративному судочинстві України представників самоврядних професій» визначено, що ознаками форм участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві є такі: 1) можуть бути лише тих видів, що визначені в Кодексі адміністративного судочинства України; 2) виражають внутрішній зміст адміністративно-процесуальних відносин, що виникають у зв'язку з участю представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві; 3) обумовлені завданнями участі в адміністративному судочинстві та статусом представників самоврядних професій як учасників адміністративного судочинства; 4) визначають юридичну силу наданих пояснень, показань представника самоврядної професії як учасника адміністративного судочинства, міру юридичної відповідальності за їх неправдивість, а також порядок та способи реалізації його процесуальних прав та обов'язків.

Доведено, що представники самоврядних професій можуть брати участь в адміністративному судочинстві у таких процесуальних формах: 1) позивач; 2) відповідач; 3) третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору;

- 4) третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору; 5) представник сторони або третьої особи; 6) свідок; 7) експерт; 8) спеціаліст.

Розділ 3 «Форми участі представників самоврядних професій на стадіях адміністративного процесу» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Участь представників самоврядних професій в адміністративних судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій»* встановлено, що участь представників самоврядних професій у перегляді справи в адміністративних судах апеляційної та касаційної інстанцій відрізняється від їх участі в адміністративних судах першої інстанції тим, що у них з'являються додаткові процесуальні права. Наголошується, що не в усіх випадках їх участь у розгляді справи адміністративним судом першої інстанції тягне за собою обов'язкове залучення до перегляду справи в адміністративному апеляційному або касаційному суді. І навпаки, те, що представник самоврядної професії не брав участі у розгляді справи в адміністративному суді першої інстанції, не перешкоджає його участі у перегляді справи в судах апеляційної та касаційної інстанцій.

У підрозділі 3.2 *«Представники самоврядних професій як сторона в адміністративній справі»* обґрунтовано, що у процесуальній формі позивача представник самоврядної професії виступає в адміністративному процесі в таких категоріях адміністративних справ: 1) щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, прийнятих або здійснених (не здійснених) щодо представника самоврядної професії, зобов'язання припинити незаконні дії або вчинити певні дії; 2) щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності самоврядних професійних організацій, прийнятих або вчинених (не вчинених) щодо представника самоврядної професії.

Встановлено, що у процесуальній формі відповідача представник самоврядної професії виступає в адміністративному процесі в таких категоріях адміністративних справ: 1) в усіх справах про оскарження рішень, дій та бездіяльності нотаріусів незалежно від того, хто виступає позивачем; 2) у справах про оскарження результатів оцінки майна у виконавчому провадженні; 3) у справах за позовами суб'єктів владних повноважень щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності представників самоврядних професій; 4) у справах за зверненням органів доходів і зборів до представників самоврядних професій про стягнення податкового боргу або з іншими вимогами; 5) у спорах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності представників самоврядних професій як розпорядників публічної інформації.

У підрозділі 3.3 *«Здійснення представниками самоврядних професій представницьких функцій»* представницькі функції представників самоврядних професій в адміністративному процесі запропоновано класифікувати за такими підставами: 1) залежно від суб'єкта представництва: функції адвоката та функції інших представників самоврядних професій; 2) залежно від форми представництва: функції, що реалізуються в договірному та законному представництві; 3) залежно від учасника адміністративного процесу, інтереси якого представляють: функції, що здійснюються щодо представництва позивача, відповідача або третіх осіб; 4) залежно від суб'єкта, інтереси якого

представляють: функції, що виконуються в ході представництва фізичних осіб, юридичних осіб приватного права, суб'єктів владних повноважень або невіддільних суб'єктів публічних повноважень.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – визначення сутності та особливостей участі в адміністративному судочинстві України представників самоврядних професій. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них такі:

1. Аргументовано, що представники самоврядних професій – це фізичні особи певних професій, які можуть самостійно вирішувати питання внутрішнього управління, мають адміністративну та спеціальну професійну правосуб'єктність, надають публічні послуги й не перебувають на публічній службі.

2. Доведено, що адміністративні правовідносини за участю представників самоврядних професій – це вид адміністративних правовідносин, в яких представники самоврядних професій беруть участь разом з іншими суб'єктами – самоврядними організаціями, органами державної влади та місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами – з метою реалізації своїх адміністративних прав та виконання адміністративних обов'язків, що виникають у сфері професійної діяльності (внутрішньоадміністративні правовідносини), у зв'язку з реалізацією своїх функцій в адміністративному судочинстві або які пов'язані із застосуванням заходів адміністративного примусу до представників цих професій державними органами, що здійснюють контроль за їхньою діяльністю або самоврядними організаціями (зовнішньоадміністративні правовідносини).

3. Виявлено, що ознаками рішень, дій та бездіяльності представників самоврядних професій є те, що вони: 1) пов'язані з виконуваними представниками самоврядних професій публічними функціями; 2) мають правовий та професійний характер; 3) є усвідомленим цільовим конкретним актом поведінки представника самоврядної професії; 4) завжди виступають підставою для виникнення певних правових наслідків для суб'єктів, щодо яких вони винесені, у разі якщо дії, рішення або бездіяльність є правомірними та законними, або для самих представників самоврядних професій, якщо вони неправомірні та визнані такими у встановленому законом порядку; 5) їх правомірність та законність обумовлюються дотриманням встановленого порядку прийняття або здійснення, а також тими межами, в яких вони приймаються або здійснюються.

4. Аргументовано, що адміністративно-процесуальний статус представників самоврядних професій – це спеціальне професійне становище особи в адміністративному процесі, що характеризується сукупністю прав, свобод, обов'язків, гарантій, обмежень, заборон та відповідальності, спрямованих на

захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів, а також на обслуговування адміністративного судочинства та сприяння розгляду адміністративних справ.

5. Доведено, що адміністративна процесуальна правосуб'єктність представників самоврядних професій – це закріплена у Кодексі адміністративного судочинства України та інших законах можливість представників самоврядних професій бути учасниками адміністративного судочинства, мати в ньому процесуальні права та нести процесуальні обов'язки, а також реалізовувати їх на практиці.

6. Виявлено, що підстави участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві – це сукупність положень, визначених у нормах Кодексу адміністративного судочинства та законів України, що регламентують професійну діяльність представників самоврядних професій, документи, рішення, дії (або бездіяльність) та інші фактичні обставини, на основі яких виникає право або обов'язок представника самоврядної професії звернутися до адміністративного суду будь-якого рівня або вступити у вже розпочатий за позовом інших суб'єктів адміністративний процес з метою захисту власних професійних прав та інтересів, представництва інтересів інших осіб або для сприяння у встановленні істини у справі.

7. Запропоновано: 1) поширити юрисдикцію адміністративних судів на спори, що виникають із приводу рішень, дій або бездіяльності невіддільних суб'єктів, що надають публічні послуги (зокрема, представників самоврядних професій); 2) у Кодексі адміністративного судочинства України визначити поняття рішень, дій та бездіяльності невіддільних суб'єктів, що надають публічні послуги; 3) у Законі України «Про доступ до публічної інформації» уточнити зміст категорії «інформація, що становить суспільний інтерес».

8. Доведено, що представники самоврядних професій можуть брати участь в адміністративному судочинстві у таких процесуальних формах: 1) позивач; 2) відповідач; 3) третя особа, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору; 4) третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору; 5) представник сторони або третьої особи; 6) свідок; 7) експерт; 8) спеціаліст.

9. Обґрунтована необхідність такого вдосконалення національного адміністративного процесуального законодавства: 1) у ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України змінити формулювання категорії адміністративного позову, визначивши його як звернення суб'єктів публічно-правових відносин до адміністративного суду з метою захисту своїх прав, свобод та інтересів або, у передбачених законом випадках, публічних інтересів, відновлення порушеного права або отримання компенсації за його порушення; 2) ввести поняття «суб'єкт публічної адміністрації» та у ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України визначити його як державний орган або орган місцевого самоврядування, їх посадову особу, фізичних або юридичних осіб публічного права, на яких покладається виконання суспільно-державних обов'язків, надання публічних послуг та реалізація інших публічно-

правових повноважень; 3) в окремій статті Кодексу адміністративного судочинства України визначити особливості провадження в адміністративних справах про оскарження рішень, дій та бездіяльності суб'єктів публічних повноважень, які не є владними суб'єктами (зокрема, і представників самоврядних професій), передбачивши більш скорочені, порівняно із загальним порядком, строки апеляційного оскарження (до 5 днів), а також визнати рішення суду апеляційної інстанції остаточним.

10. Аргументовано, що представницька функція представників самоврядних професій в адміністративному процесі – це система прав, обов'язків та повноважень адвоката (договірне представництво) або іншого представника самоврядної професії (законне представництво), які здійснюються ними в адміністративному процесі в інтересах та від імені особи, яку вони представляють, з метою забезпечення професійного судового захисту її прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах у межах, визначених договором, довіреністю, статутом або іншим документом, який підтверджує право на здійснення цих функцій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / [Армаш Н. О., Бандурка О. М., Басов А. В. та ін.] ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Т. Комзюка. – К. : Прецедент ; Істина, 2009. – С. 799–818.
2. Остапенко Т. А. Напрями підвищення ефективності роботи господарського суду та оптимізації навантаження / Т. А. Остапенко // Вісник Вищого господарського суду України. – 2009. – № 9. – С. 69–71.
3. Остапенко Т. А. Участь представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві / Т. А. Остапенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Серія «Право». Спец. вип. Том 2. – С. 107–110.
4. Остапенко Т. А. Правовий статус представників самоврядних професій як учасників адміністративного судочинства / Т. А. Остапенко // Європейські перспективи. – 2014. – № 10. – С. 65–69.
5. Остапенко Т. А. Зміст адміністративних правовідносин за участю представників самоврядних професій / Т. А. Остапенко // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 163–167 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_XX.pdf.
6. Остапенко Т. А. Загально-правова характеристика підстав участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві / Т. А. Остапенко // Наше право. – 2015. – № 2. – С. 75–80.
7. Остапенко Т. А. Понятие и виды представительских функций, осуществляемых в административном процессе представителями / Т. А. Остапенко // Закон и жизнь. – 2015. – № 4/2 (280). – С. 70–73.

8. Остапенко Т. А. Завдання адміністративного судочинства України / Т. А. Остапенко // Теорія і практика сучасного права : збірник матеріалів конференції. – Т. 1. – Херсон : Айлант, 2010. – С. 332–334.

9. Остапенко Т. А. Суб'єкти адміністративного судочинства України / Т. А. Остапенко // Сучасний стан та перспективи розвитку української правової системи : Всеукраїнська конференція (м. Львів, 16 липня 2011 року). – Т. II. – Л. : Центр правничих ініціатив, 2011. – С. 37–39.

10. Остапенко Т. А. Позивач в адміністративному процесі України : сутність та особливості / Т. А. Остапенко // Напрями вдосконалення правового регулювання суспільних відносин : міжнародна науково-практична конференція : у 2-х т. (м. Київ, 27–28 грудня 2011 року). – Т. 2. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2011. – С. 36–37.

11. Остапенко Т. А. Критерії можливості участі заявника в адміністративному судочинстві / Т. А. Остапенко // Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративного права : матеріали VI науково-практичного семінару / редкол. : О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. К. Колпаков, Ю. В. Іщенко. – К. : Аванпост-прим, 2011. – С. 139–140.

12. Остапенко Т. А. Поняття та види представників самоврядних професій, як суб'єктів правоохоронної та правозахисної діяльності / Т. А. Остапенко // Реформування правоохоронної системи України : матеріали круглого столу (м. Київ, 20 червня 2014 року). – К. : ДНДІ МВС України, 2014. – С. 37–39.

13. Остапенко Т. А. Підготовка представників самоврядних професій як суб'єктів правозахисної діяльності / Т. А. Остапенко // Харківський національний університет внутрішніх справ в системі підготовки кадрів України : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 26 вересня 2014 року). – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 267–270.

14. Остапенко Т. А. Сутність та види представників самоврядних професій у національному судочинстві / Т. А. Остапенко // Єдність і диференціація трудового права та права соціального забезпечення : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 28 листопада 2014 року). – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 312–314.

15. Остапенко Т. А. Поняття та особливості адміністративних правовідносин за участю представників самоврядних професій / Т. А. Остапенко // Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України : збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 15 квітня 2015 року) / МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2015. – С. 152–155.

АНОТАЦІЇ

Остапенко Т. А. Участь в адміністративному судочинстві України представників самоврядних професій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2015.

Дисертація присвячена розгляду особливостей участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві. Визначається місце представників самоврядних професій у системі суб'єктів публічної адміністрації. Розкриваються завдання та підстави участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві. Узагальнюються особливості форм участі представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві, визначаються їх види. Характеризуються особливості участі представників самоврядних професій в адміністративному процесі в різних процесуальних формах. Визначається поняття представницької функції представників самоврядних професій в адміністративному процесі. Запропоновано напрями вдосконалення національного законодавства, яке регламентує участь представників самоврядних професій в адміністративному судочинстві.

***Ключові слова:** адміністративне судочинство, адміністративні правовідносини, представники самоврядних професій, представницька функція, самоврядні професії.*

Остапенко Т. А. Участие в административном судопроизводстве Украины представителей самоуправляющихся профессий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Запорожский национальный университет, Запорожье, 2015.

Диссертация посвящена исследованию участия представителей самоуправляемых профессий в административном судопроизводстве. Анализируются материальные и процессуальные нормы законодательства Украины в данной сфере. Рассматриваются понятия «представитель самоуправляемой профессии в административном судопроизводстве», «административные правоотношения с участием представителей самоуправляемых профессий», «процессуальная форма участия представителей самоуправляемых профессий в административном судопроизводстве», «представительская функция представителей самоуправляемых профессий в административном судопроизводстве» и другие.

Определено, что представители самоуправляющихся профессий в административном судопроизводстве – это физические лица определенных профессий, которые могут самостоятельно решать вопросы внутреннего управления, имеют административную и специальную профессиональную правосубъектность, предоставляют публичные услуги, не находясь на

публичной службе, принимают участие в административном судопроизводстве в качестве лиц, участвующих в деле, а также в роли лиц, обслуживающих административное судопроизводство и способствующих рассмотрению дела.

Представители самоуправляемых профессий могут вступать в правоотношения с органами государственной власти и местного самоуправления (отношения публичного управления и отношения по поводу применения административных санкций в случае нарушения норм законодательства и др.); с физическими и юридическими лицами (отношения по оказанию услуг, отношения представительства и т.п.); между собой и с органами (организациями) представителей самоуправляемых профессий (отношения взаимодействия). Установлено, что административно-правовые отношения с участием представителей самоуправляемых профессий могут возникать между различными субъектами, их содержание составляет целая система прав и обязанностей. Это свидетельствует о том, что представители самоуправляемых профессий, во-первых, имеют специальный административно-правовой статус, который определяется специальной административной правосубъектностью, во-вторых, приобретают публично-властные полномочия в порядке делегирования от органов государственной власти и местного самоуправления.

Предложено распространить юрисдикцию административных судов на споры, возникающие по поводу решений, действий или бездействия невластных субъектов, предоставляющих публичные услуги (в том числе представителей самоуправляемых профессий), и ввести понятие «субъект публичной администрации» в ст. 3 Кодекса административного судопроизводства Украины, определив его как государственный орган или орган местного самоуправления, их должностное лицо, физических или юридических лиц публичного права.

Обосновано, что в процессуальной форме истца представитель самоуправляемой профессии выступает в административном процессе в таких категориях административных дел: 1) по обжалованию решений, действий или бездействия субъектов властных полномочий, принятых или осуществленных (не осуществленных) в отношении представителя самоуправляемой профессии, обязательства прекратить незаконные действия или совершить определенные действия; 2) по обжалованию решений, действий или бездействия самоуправляемых профессиональных организаций, принятых или совершенных (не совершенных) в отношении представителя самоуправляемой профессии.

Установлено, что в процессуальной форме ответчика представитель самоуправляемой профессии выступает в административном процессе в таких категориях административных дел: 1) во всех делах об обжаловании решений, действий и бездействия нотариусов независимо от того, кто выступает истцом; 2) по делам об обжаловании результатов оценки имущества в исполнительном производстве; 3) по делам, связанным с исками субъектов властных полномочий относительно обжалования решений, действий или бездействия представителей самоуправляющихся профессий; 4) по делам, связанным с

обращением органов доходов и сборов к представителям самоуправляемых профессий о взыскании налогового долга или с другими требованиями; 5) по спорам об обжаловании решений, действий или бездействия представителей самоуправляемых профессий как распорядителей публичной информации.

Ключевые слова: административное судопроизводство, административные правоотношения, представители самоуправляемых профессий, представительская функция, самоуправляемые профессии.

Ostapenko T. A. Participation of the Self-Governing Professions in Administrative Proceedings of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for earning a candidate's degree in legal sciences with a specialization in 12.00.07 – administrative law and process; financial law; informational law. – Zaporizhzhia National University, Ukraine, Zaporizhzhia, 2015.

The thesis is devoted to the peculiarities of the participation of self-governing professions' representatives in administrative proceedings. The place of the representatives of self-governing professions in the system of subjects of public administration is determined. The tasks and reasons of the participation of self-governing professions' representatives in administrative proceedings are revealed. The features of the administrative and procedural form of participation of self-governing professions' representatives in administrative procedures are summarized; its types are defined. Peculiarities of the participation of self-governing professions' representatives in administrative proceedings in various procedural forms are characterized. The concept of representative function of the representatives of self-governing professions in administrative litigation is defined. Directions of improving national legislation regulating the participation of self-governing professions' representatives in administrative proceedings, are suggested.

Key words: administrative proceedings, administrative legal relations, representatives of self-governing professions, representative function, self-governing professions.

Підписано до друку 22.10.2015. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Друк ризографічний. Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 0754.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.